

hearings on the «Finding the essence of gender policy, the challenges and risks that it bears to Ukrainian society» which resolution is the object of analysis in the article. Further examples of negative equal rights policies have also been documented in it.

For analysis, next sources of information were used: selected sites of organizations combating the ideas and policies of gender equality, letters of complaint which had been sent by their representatives to different official institutions, media, etc.

The main threats of such policy are: the loss of state secularism, further reducing field of democracy and freedom, especially for women, the growth of totalitarianism, addiction, xenophobia, etc.

In practical terms, activity of anti-gender movements and groups must be considered in the programs and activities of governmental structures at central, regional, and local levels. Women's organizations programs, dissemination information in society and social networks, as well as conducting clear educative campaigns, are also very important for contraction of anti-gender movements.

Keywords: *gender policy, Legal Act of Ukraine on Equal Rights and Opportunities Women and Men, legal support of gender policy implementation, institutional mechanism, international organizations.*

УДК 343.963+342.72/.73

В. В. МУРЗА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права економіко-правового факультету Маріупольського державного економіко-гуманітарного університету

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Уточнено зміст поняття нагляду за дотриманням екологічних прав громадян. Визначено повноваження прокуратури з нагляду за дотриманням екологічних прав громадян. З'ясовано проблеми правового регулювання прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян та надано пропозиції щодо його вдосконалення. Наголошено, що, незважаючи на численні наукові праці з досліджуваних питань, особливості прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян залишилися поза увагою науковців. Підкреслено, що важливою особливістю екологічних прав є те, що вони забезпечуються не лише правом, а й державним примусом. Доведено, що ці права охороняються великою кількістю компетентних органів державної влади, чільне місце серед яких належить прокуратурі України.

Під екологічними правами громадян запропоновано розуміти закріплену в чинному законодавстві, гарантовану державою та забезпечувану її примусом сукупність юридичних можливостей та засобів, спрямованих на забезпечення безпеки громадян у відповідному навколишньому природному середовищі та під час взаємодії з ним.

Визначено основні характерні ознаки прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян.

Запропоновано на законодавчому рівні виокремити як окремий напрямок роботи прокуратури її діяльність з нагляду за дотриманням екологічного законодавства та чітко регламентувати її повноваження в цій сфері.

Ключові слова: *екологічні права, нагляд за дотриманням екологічних прав, повноваження прокуратури, напрямки нагляду.*

Проблеми діяльності органів прокуратури, у тому числі реалізація ними функцій нагляду за дотриманням чинного законодавства, досліджувалися такими відомими науковцями, як О. М. Бандурка, Ю. М. Грошевий, В. М. Гусаров, В. В. Долежан, В. С. Зеленецький, М. І. Мишко, Г. О. Мурашин, Ю. С. Полянський,

В. К. Семенов, Є. А. Суботін, В. В. Сташис, Г. С. Гарнавський, В. Я. Тацій, О. Б. Червякова та інші. Проте, незважаючи на численні наукові праці з досліджуваних питань, особливості прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян залишилися поза увагою науковців.

Метою цієї статті є визначення особливостей нагляду за дотриманням екологічних прав громадян, у зв'язку з чим необхідно: уточнити зміст поняття нагляду за дотриманням екологічних прав; визначити повноваження органів прокуратури в досліджуваній сфері; з'ясувати проблеми правового регулювання прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян та виробити пропозиції щодо їх усунення.

Стаття 4 Закону України «Про прокуратуру» визначає, що діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань: 1) закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень; 2) гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина; 3) основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення [1].

Одними з таких прав, що потребують захисту з боку органів прокуратури, є екологічні права громадян. Перш ніж визначати особливості прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян, необхідно визначити зміст цих прав.

Сьогодні серед вчених відсутній єдиний погляд на поняття екологічних прав громадян.

Ю. С. Шемшученко у своїх наукових працях зазначає, що екологічні права громадян – це закріплена в законі і гарантована правом сукупність юридичних можливостей та засобів, які дають змогу задовольняти потреби та інтереси громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки [2, с. 39]. Подібної думки дотримується й В. І. Андрейцев, який вважає, що екологічні права громадян – це сукупність юридичних можливостей і засобів, які спрямовані на задоволення потреб громадян в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки [3, с. 32]. Тобто вчені пропонують визначати екологічні права як сукупність юридичних можливостей і засобів, спрямованих на задоволення потреб у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Більш узагальнено розглядає цю категорію М. М. Бринчук, який характеризує екологічні права людини як визнані і закріплені в законодавстві права індивіда, що забезпечують задоволення різноманітних потреб людини під час взаємодії з природою [4, с. 94]. Як бачимо, автор цим визначенням погоджується з Ю. С. Шемшученком, що екологічні права мають бути закріплені у відповідному законодавчому акті.

Проаналізувавши наведені визначення екологічних прав громадян, можна відмітити, що вони не відображають всіх їх суттєвих ознак. Так, важливою особливістю цих прав є те, що вони забезпечуються не лише правом, а й державним примусом. Крім того, науковцями де-що звужено коло суспільних відносин, що забезпечуються екологічними правами. До кола таких відносин необхідно віднести ще й ті, що виникають з приводу управління природними ресурсами, інформаційним забезпеченням про стан навколишнього природного середовища тощо.

Досить повно визначила екологічні права громадян Є. А. Липій, яка розуміє їх як закріплену в нормативно-правових актах та гарантовану державою сукупність юридичних можливостей і засобів, спрямованих на задоволення їх потреб та інтересів у взаємодії з навколишнім природним середовищем [5]. Це визначення є найповнішим, проте й воно не зовсім точно відображає зміст екологічних прав. Так, екологічні права спрямовані не лише на задоволення потреб громадян у взаємодії з природним середовищем, а й забезпечують безпеку людей в існуючому навколишньому середовищі. Крім того, вказані права не лише гарантуються державою, а й забезпечуються її примусом.

Таким чином, під екологічними правами громадян необхідно розуміти закріплену в чинному законодавстві, гарантовану державою та забезпечувану її примусом сукупність юридичних можливостей і засобів, спрямованих на забезпечення безпеки громадян в існуючому навколишньому природному середовищі та у взаємодії з ним.

Екологічні права громадян передбачені великою кількістю нормативно-правових актів різного рівня та значення. Найповніше вони визначені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». У вказаному нормативно-правовому акті зазначено, що кожний громадянин України має право на: безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище; участь в обгово-

ренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи; одержання екологічної освіти; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом [6]. Цей перелік не є вичерпним.

Дані права охороняються великою кількістю компетентних органів державної влади, чільне місце серед яких належить прокуратурі України. Саме на ці органи державою покладено обов'язок здійснювати спостереження за діяльністю всіх органів державної влади з тим, щоб вони не порушували вимоги чинного законодавства, у тому числі у сфері забезпечення реалізації громадянами їхніх екологічних прав.

Прокурорський нагляд – це самостійний, специфічний вид державної діяльності, який повинен забезпечити виконання закону та його верховенство в усіх сферах життєдіяльності суспільства [7]. Такий нагляд здійснюється від імені держави та спрямований на захист суспільних відносин, прав і свобод громадян від протиправних посягань. Прокуратура України є головним органом у нашій державі, уповнова-

женим здійснювати контролюючі функції практично в усіх сферах життєдіяльності. В її складі створено спеціалізовані органи, на які покладено обов'язок здійснювати нагляд за дотриманням природоохоронного законодавства. Для всіх інших органів державної влади контрольні функції не є основними та реалізуються в конкретній сфері (економічній, соціальній, екологічній тощо). Відрізняється прокурорський нагляд і специфічністю застосовуваних ним заходів та засобів спостереження.

Як уже зазначалося, одним з основних завдань прокурорського нагляду є захист гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина. Виконуючи це завдання, органи прокуратури повинні здійснювати постійне спостереження за діяльністю органів державної влади у сфері реалізації громадянами їхніх екологічних прав, виявляти правопорушення в досліджуваній сфері та вирішувати питання щодо притягнення винних осіб до відповідальності. Здійснення постійного такого нагляду є свого роду профілактичним заходом, що забезпечує дотримання органами державної влади, фізичними та юридичними особами екологічних прав громадян.

На підставі вищевикладеного можна визначити основні характерні ознаки прокурорського нагляду за дотриманням екологічних прав громадян, а саме:

- такий нагляд реалізується Генеральним прокурором та підпорядкованими йому органами прокуратури, у тому числі природоохоронними;

- він полягає у спостереженні за повсякденною діяльністю органів державної влади, фізичних та юридичних осіб, що беруть участь у суспільних відносинах, пов'язаних з реалізацією громадянами їхніх екологічних прав;

- органи прокуратури реалізують свої наглядові повноваження в чіткій відповідності чинному законодавству. Під час здійснення наглядових функцій їм забороняється порушувати права та законні інтереси фізичних чи юридичних осіб, крім випадків, визначених у законодавстві;

- юрисдикція органів прокуратури щодо здійснення нагляду за дотриманням екологічних прав громадян поширюється на всю територію України;

- під час здійснення наглядової діяльності органи прокуратури можуть використовувати всі не заборонені законом заходи та засоби

реагування на порушення екологічних прав громадян;

– у здійсненні нагляду прокурори не можуть виходити за межі наданих їм державою повноважень;

– забороняється будь-яке втручання в діяльність прокуратури з нагляду за дотриманням екологічних прав громадян;

– органи прокуратури можуть вживати заходи адміністративного примусу до осіб, які порушують екологічні права громадян.

Враховуючи наведені ознаки, нагляд прокуратури за дотриманням екологічних прав громадян можна визначити як здійснювану відповідно до норм чинного законодавства її діяльність щодо постійного спостереження за діяльністю органів державної влади, їх посадових осіб, інших фізичних та юридичних осіб у сфері реалізації громадянами їх екологічних прав, виявлення порушень у досліджуваній сфері та притягнення винних осіб до відповідальності.

З цього визначення випливає, що нагляд за дотриманням екологічних прав може здійснюватися за наступними напрямками:

1) постійне спостереження за діяльністю органів державної влади, їх посадових осіб, інших суб'єктів, що функціонують у сфері реалізації громадянами їхніх екологічних прав;

2) перевірка законності прийнятих державно-владними суб'єктами рішень, що можуть порушувати екологічні права громадян;

3) здійснення ряду заходів щодо профілактики та попередження вчинення правопорушень, що посягають на екологічні права громадян;

4) виявлення та припинення будь-яких порушень екологічних прав громадян, притягнення винних осіб до відповідальності.

На жаль, на сьогоднішній день у законодавстві не закріплено повноваження цих органів з реалізації нагляду за дотриманням екологічних прав громадян. У Законі України «Про прокуратуру» лише узагальнено визначено їхні права та обов'язки. Зокрема, у здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів прокуратура має право: 1) безперешкодно за посвідченням, що підтверджує займану посаду, входити у приміщення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, військових частин, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності без особливих перепусток, де такі запроваджено; 2) вилучувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин, державних підприємств, установ та

організацій рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності і заходи щодо її забезпечення, мати доступ до відповідних інформаційних баз цих державних органів; 3) вимагати від керівників та колегіальних органів проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз; 4) мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, у тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або інформацію з обмеженим доступом; 5) отримувати усні або письмові пояснення, в тому числі шляхом виклику відповідної особи до органу прокуратури; 6) вносити подання; 7) у встановленому законом порядку ініціювати притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної відповідальності, складати протокол про адміністративне правопорушення та починати досудове розслідування; 8) звертатися до суду в передбачених законом випадках [1]. Ці права є узагальненими та характеризують основні засади нагляду за дотриманням чинного законодавства. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» додає до вказаного переліку право на звернення до судів з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, та про припинення екологічно небезпечної діяльності [6]. Враховуючи специфічність природоохоронного нагляду, до вищезазначеного переліку доцільно додати повноваження щодо припинення діяльності, що порушує екологічні права громадян.

Як бачимо, чинне законодавство лише узагальнено регламентує повноваження органів прокуратури з нагляду за дотриманням екологічних прав громадян. Така ситуація має наслідком те, що органи прокуратури не можуть швидко й ефективно відреагувати на порушення норм екологічної безпеки та вжити всіх можливих заходів щодо припинення порушень екологічних прав громадян і притягнення винних осіб до відповідальності. За таких умов доцільним було б на законодавчому рівні виокремити як окремий напрямок роботи прокуратури її діяльність з нагляду за дотриманням екологічного законодавства та чітко регламентувати її повноваження в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру : закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.
2. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2005. – 848 с.
3. Андрейцев В. І. Екологічне право : курс лекцій : навч. посіб. для юрид. фак. вузів / В. І. Андрейцев. – К. : Вентурі, 1996. – 186 с.
4. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды) : учеб. для высш. юрид. учеб. заведений / М. М. Бринчук. – М. : Юристь, 1998. – 688 с.
5. Липій Є. А. Екологічні права громадян як об'єкт адміністративно-правової охорони / Є. А. Липій // Право і Безпека. – 2011. – № 2 (39). – С. 135–138.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
7. Прокурорський нагляд в Україні : навч. посіб. / кер. кол. авт. Ю. М. Грошевой. – К. : ІСДО, 1993. – С. 5.
Надійшла до редакції 25.07.2013

МУРЗА В. В. СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ НАДЗОРА ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВ ГРАЖДАН

Уточнены содержание понятия надзора за соблюдением экологических прав граждан. Определены полномочия прокуратуры по надзору за соблюдением экологических прав граждан. Выявлены проблемы правового регулирования прокурорского надзора за соблюдением экологических прав граждан и представлены предложения по его совершенствованию.

Отмечено, что, несмотря на многочисленные научные труды по исследуемым вопросам, особенности прокурорского надзора за соблюдением экологических прав граждан остались без внимания ученых. Подчеркнуто, что важной особенностью экологических прав является то, что они обеспечиваются не только правом, но и государственным принуждением. Доказано, что данные права охраняются большим количеством компетентных органов государственной власти, главное место среди которых принадлежит прокуратуре Украины.

Под экологическими правами граждан предложено понимать закрепленную в действующем законодательстве, гарантированную государством и обеспечиваемую её принуждением совокупность юридических возможностей и средств, направленных на обеспечение безопасности граждан в существующей окружающей среде и при взаимодействии с ней.

Определены основные характерные признаки прокурорского надзора за соблюдением экологических прав граждан.

Предложено на законодательном уровне выделить как отдельное направление работы прокуратуры её деятельность по надзору за соблюдением экологического законодательства и четко регламентировать её полномочия в данной сфере.

Ключевые слова: экологические права, надзор за соблюдением экологических прав, полномочия прокуратуры, направления надзора.

MURZA V. V. THE ESSENCE AND FEATURES OF SUPERVISION OVER HUMAN ENVIRONMENTAL RIGHTS

The content of the definition «supervision over human environmental rights» is clarified. Prosecutor's office powers in supervising over human environmental rights are determined. Some issues of legal regulation of prosecutor's office supervision over human environmental rights are clarified; some propositions for its improvement are provided. It is stressed that in spite of numerous scientific papers on researched matters, peculiarities of prosecutor's office supervision over human environmental rights are ignored by the scientists. It is emphasized that an important feature of environmental rights is that they are provided not only by the law but also by the state compulsion. It is proved that these rights are protected by a large number of competent agencies of the state authority; prominent place among them belongs to the prosecutor's office of Ukraine.

The set of legal abilities and means, directed on guaranteeing the citizens safety in the existing environment and under the interaction with them, stated in the legislation in force, granted by the state and guaranteed by its compulsion, is suggested to understand under the citizens environmental rights.

The basic characteristics of prosecutor's office supervision over human environmental rights are defined.

The author offers to single out prosecutor's office activity in supervising environmental legislation as a separate direction and to regulate its powers in this area.

Keywords: environmental rights, supervision over environmental rights, prosecutor's office powers, supervision directions.